



## Verzamelaars stichten musea

**Nu Museum Jan Heestershuis net als andere musea na een half jaar eindelijk heropend is, krijgt iedereen weer de kans om de expositie Brabant met Verve te bezichtigen. Het betreft een selectie van bijna tachtig schilderijen van ruim twintig vooraanstaande Brabantse schilders en ruim tien van buiten Brabant uit mijn privé-collectie.**

**In het verre maar ook in het recente verleden hebben particuliere kunstverzamelingen vaak geleid tot de oprichting van nieuwe musea waarin de bijeengebrachte werken voortaan blijvend te zien zouden zijn voor iedereen die maar wil. De betreffende collectioneers hebben op die manier hun verzamelingen als het ware aan de wereld geschonken.**

**In dit artikel wil ik daar graag een aantal mooie voorbeelden van bespreken, zowel in binnen- als buitenland.**

### Nederland

In de jaren dertig van de vorige eeuw werd op de Hoge Veluwe voor de rijke collectie schilderijen, beelden en tekeningen van Helene Müller en Anton Kröller Museum Kröller-Müller gebouwd. Sindsdien kan men er genieten van vele hoogwaardige Van Goghs en in Nederland zeldzaam werk van Seurat en Cézanne. De beeldentuin en de ligging in een prachtig stuk natuur maken een bezoek aan dit museum extra aantrekkelijk.

Het Amerikaanse echtpaar William en Anna Singer stond met hun kunstcollectie aan de basis van het Singer Museum in Laren, dat vanaf het midden van de 20e eeuw vooral focust op schilderkunst van de Haagse School, impressionisten en luministen.



*Museum Kröller-Müller. Op de voorgrond 'Meneer Jacques' van Oswald Wenckebach. In rood 'K-piece' van Mark di Suvero.*

Ingenieur Vincent van Gogh, neef van de grootmeester, maakte daarna in de jaren zestig het Van Gogh Museum in Amsterdam mogelijk door de collectie die zijn vader Theo had verworven (of van Vincent gekocht, zo valt te verdedigen!) en die zijn moeder Jo Bonger en hijzelf zo goed hadden beheerd, ter beschikking te stellen aan de Nederlandse Staat. Sindsdien genieten miljoenen mensen uit de hele wereld daar van de vele Van Goghs.

Twee voorbeelden uit het recente verleden: Museum MORE in Gorssel toont sinds enkele jaren magisch-realistisch werk van schilders als Willink, Ket, Koch, Hynckes, Schumacher en anderen, voornamelijk afkomstig uit enkele particuliere collecties. Museum Voorlinden in Wassenaar exposeert sinds kort veel moderne en hedendaagse kunst uit de collectie van Joop van Caldenborgh.

Dat is lang niet alles: nog veel meer Nederlandse musea zijn voortgekomen uit particuliere collecties, zoals het Van Abbe Museum in Eindhoven, Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam en niet te vergeten ons Museum Jan Heestershuis,- kortom teveel om op te noemen.

## Zes voorbeelden uit het buitenland.

### De collectie Rau

Gustav Rau, in 1922 in Stuttgart geboren als zoon van een succesvolle fabrikant, ging na de dood van zijn ouders werken als arts voor noodlijdende kinderen in Afrika en bouwde voor hen een ziekenhuis in Zaïre (nu Democr. Rep. Congo). Hij leefde teruggetrokken en bescheiden. "Maar één luxe gunde hij zich wel: Rau verzamelde kunst", zo schreef Andrea Floss. In 2001 vermaakte deze filantroop het grootste deel van zijn kunstverzameling aan een Unicef-stichting, een grote humanitaire schenking. Een deel ervan is als langdurig bruikleen ter beschikking gesteld aan het Arp Museum Bahnhof Rolandseck in Remagen ten zuidoosten van Bonn.

Zijn collectie schilderijen bestrijkt een lange periode: van de middeleeuwen tot circa 1900. Ik noem slechts enkele schilders uit die rijke collectie: Lucas van Gassel, Adriaan Coorte, Willem Kalf, Jan van Goyen, Henri Fantin-Latour, Anton Mauve, Alfred Sisley, Paul Cézanne en Pierre Bonnard.



*Lucas van Gassel; Helmond 1480/1500—Brussel 1568/1588  
Heilige Hiëronymus, 1550*



## De collectie Courtauld

Samuel Courtauld (1876 – 1947) was een afstammeling van gevluchte Hugonoten die zich in Londen en Zuid-Engeland hadden gevestigd. In 1921 werd hij directeur van de familie-multinational in zijde en kunststoffen. Ten behoeve van Engelse musea begon hij toen werk aan te kopen van Franse impressionisten als Manet, Degas, Morisot, Renoir, Pissarro en Cézanne. Ook bewonderde en verwierf hij hoogwaardige schilderijen van Van Gogh, Seurat, Gauguin, Modigliani en vele anderen voor Engeland. Zo droeg hij substantieel bij aan de aankoop van één van Vincents 'Zonnebloemen' voor de National Gallery. Zijn collectie is nu te zien in The Courtauld Gallery in Somerset House. Als u in Londen bent, mag u dit mooie museum met al die topwerken niet missen!

## De collectie Paleëv

Een bijzondere privé-collectie is die van Ilja Paleëv (1901-1970) in Sint-Petersburg. Delen hiervan worden slechts sporadisch tentoongesteld, maar toch wil ik graag iets vertellen over de unieke ontstaansgeschiedenis. Ilja Paleëv werd geboren in Gloesk, een kleine joodse gemeenschap in het huidige Wit-Rusland.

Als jood greep Ilja na de Russische Revolutie zijn kans om in Petrograd te gaan studeren. Daar klom hij op tot hoogleraar fysica aan het Polytechnisch Instituut met een goed salaris. Ondanks zijn vroege en brede culturele interesse, vooral in schilderkunst, durfde hij pas na de dood van Stalin in 1953 te gaan verzamelen. Onder Stalin kon immers iedereen opgepakt worden en dan kon je maar beter geld dan schilderijen achter de hand hebben!

Vanaf 1953 verzamelde hij tot aan zijn dood in 1970 een flink aantal werken van Russische schilders als Natan Altman, Solomon Gersjov, Vladimir Lebedev en Anatoli Kaplan. Zoals zijn schilderijen op zijn sterfdag aan de muren in huis hingen, hangen ze nu nog steeds, want de weduwe en later zijn zoon Vladimir besloten de collectie onveranderd intact te laten en niets te verkopen. Helaas was dat toch een paar keer onvermijdelijk om een medische operatie te kunnen bekostigen. Aangezien er in Rusland altijd gebrek aan woonruimte was en is, hangen de wanden van huize Paleëv nog steeds van onder tot boven vol met schilderijen!



Natan Altman  
*Heilige, kubistisch werk, 1913*

## Von der Heydt-Museum Wuppertal



Dit museum van de stad Wuppertal, iets ten oosten van Düsseldorf, kreeg in 1961 de naam van verzamelaar en mecenas August von der Heydt. Heel veel schilderijen uit hun collecties schonken August en later zijn zoon Eduard aan dit museum.

Naast de Franse schilders Degas, Monet, Gauguin en Cézanne zijn hierin schilders van vooral Duitse en Russische origine vertegenwoordigd. Ik noem Max Liebermann (met name 'Hollands naaiatelier'), Ferdinand Hodler en Alexej von Jawlenski (o.a. zijn schitterende 'Meisje met pioenrozen'), Edvard Munch, Wassily Kandinsky, Paula Modersohn-Becker (liefst zeven werken, met name het onopgesmukte 'Moeder en kind'), Ernst Ludwig Kirchner, Franz Marc, Max Beckmann (zes werken, o.a. uit 1942 'Groot variété met tovenaars en danseres' uit zijn Amsterdamse periode), Oskar Kokoschka (met zijn prachtige zelfportret uit 1917) en Christian Schad met een fijnzinnig halfnaakt. Echt een fantastisch mooie verzameling schilderkunst!

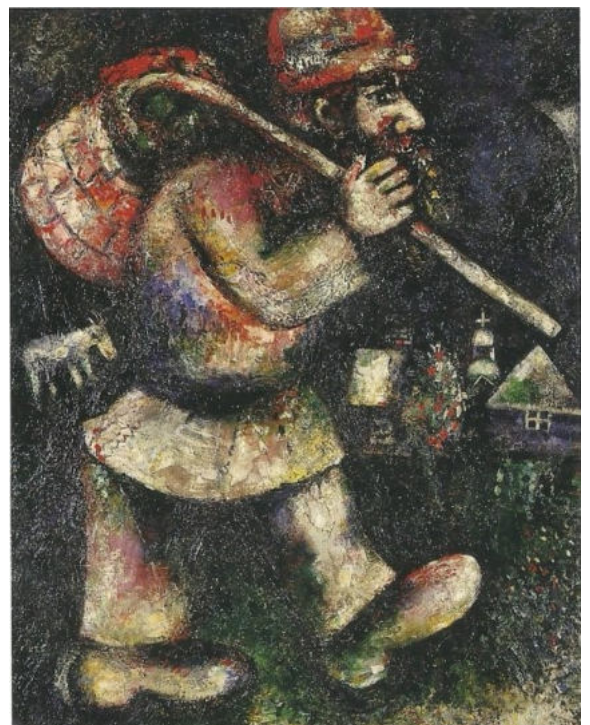
*Paula Modersohn-Becker  
Meisjesportret, 1905*

## De collectie van Oscar Ghez

Oscar Ghez wordt in 1905 in Sousse, Tunesië, geboren. Zijn moeder is een Florentijnse dochter van de lijfarts van koning Victor Emmanuel I. Samen met zijn broer Henri zet Oscar in Rome een bloeiende fabriek op in rubberproducten. In 1938 ruilen ze die vanwege Mussolini tegen de rubberfabriek Pirelli in Lyon.

In de jaren vijftig overlijdt de vrouw van Oscar, als ook zijn moeder en broer. Hij zoekt en vindt troost in de kunst en breidt in deze jaren zijn collectie schilderijen sterk uit. In 1968 opent hij in Genève het Petit Palais, waar het publiek sindsdien van zijn schilderijen kan komen genieten. Hij overlijdt in 1998.

De collectie omvat veel schilders die vooral in Parijs werkzaam waren. Ik noem enkele van mijn favorieten: Gustave Caillebotte (o.a. De Pont de l'Europe), Kees van Dongen, Frédéric Bazille, de luministen Theo van Rijsselberghe en Henri Cross, Marc Chagall, Tsuguharu Foujita, Félix Vallotton, Natalia Gontcharova, Suzanne Valadon, de sculpturale Tamara de Lempicka, Francis Picabia en Moïse Kisling.



*Marc Chagall  
De wandelende jood, 1924*



## De collectie Calouste Gulbenkian

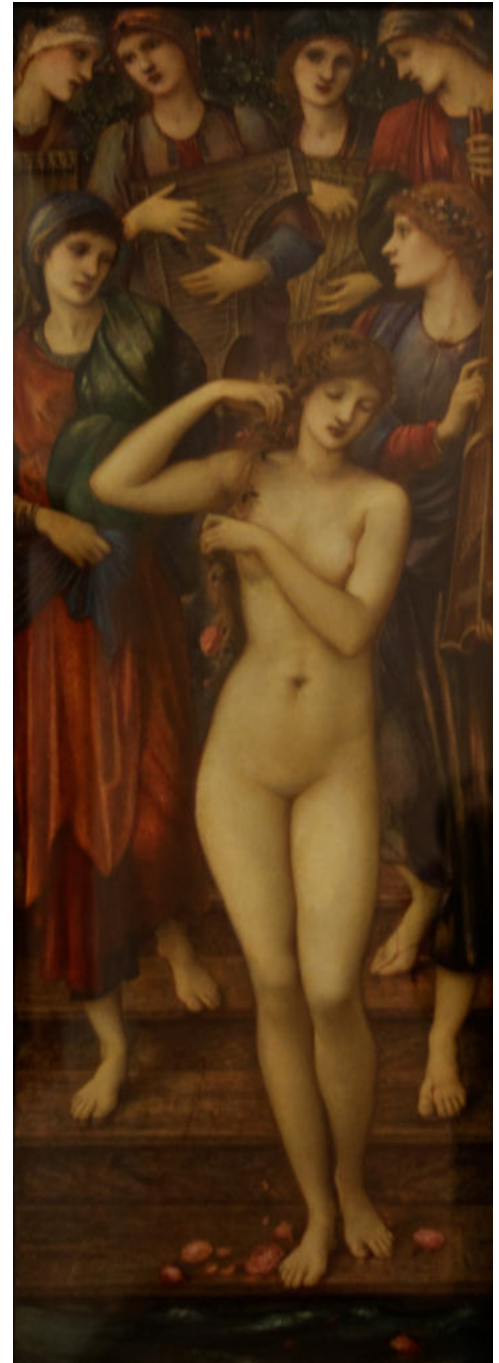
De zakenman Calouste Gulbenkian (1869-1955), van Armeense afkomst maar geboren in Istanbul, gelukte het een van de rijkste mensen ter wereld te worden. Zijn bijnaam was 'Mr Five Per Cent' omdat hij als bemiddelaar tussen westerse oliebedrijven en oliesjeiks uit het Midden-Oosten bij elke transactie vijf procent commissie bedong. Zo was hij ook betrokken bij de groei van olieconcern Shell. Met zijn onvoorstelbaar grote vermogen legde hij een zeer brede verzameling kunst en antiek aan.

Tijdens WO II vluchtte hij naar het 'neutrale' Lissabon. Zo kon het gebeuren dat zijn enorme collectie uiteindelijk in Lissabon terecht kwam in het prachtige naar hem genoemde Calouste Gulbenkian Museum. Naast kostbaar antiek, zeldzame boeken en beeldhouwkunst is er een breed panorama aan schilderkunst te zien, variërend van Rogier van der Weyden en Dierick Bouts, via Rubens, Hals, Rembrandt, Fragonard, Gainsborough en Guardi tot Corot, Turner, Daubigny, Millet, Fantin-Latour, Monet, Manet, Burne-Jones en nog veel meer.

## Slot

Deze rij verzamelaars, van wie de collecties tot nieuwe musea hebben geleid, kan moeiteloos uitgebreid worden met vele andere voorbeelden. Ik noem er nog een aantal die beroemd zijn geworden.

In Madrid is er het Thyssen-Bornemisza Museum met een breed en zeer hoogwaardig aanbod aan schilderkunst van vele eeuwen. De collectie van Henry Clay Frick heeft zijn bestemming gevonden in The Frick Collection in New York. De familie Guggenheim heeft op vele plaatsen musea opgericht. De collectie van Albert C. Barnes met zeer veel Renoirs en Cézannes heeft een onderkomen gevonden in zijn Barnes Foundation in Philadelphia, VS. Pierre en Denise Lévy hebben hun verzameling Courbets, Seurats, Van Dongens, Matisse's, Soutines en vele Franse schilders ondergebracht in het Musée d'Art Moderne in Troyes. Wellicht heeft u een keuze daaruit kortgeleden in het Singer Museum gezien.



*Edward Burne-Jones  
Venus baadt, aquarel, 1888*

Het moge duidelijk zijn dat vele collectioneers het plezier dat ze ondervonden tijdens de opbouw van hun verzameling later meestal ook aan het grote publiek gunnen! Overigens kunnen bij dit soort genereuze schenkingen soms ook overwegingen meespelen als bekendheid, prestige en de familienaam. En de overheid is bovendien soms bereid de bouwkosten van een museum geheel of gedeeltelijk voor haar rekening te nemen als het inderdaad een zeer waardevolle collectie betreft.

Eva Rovers gaf haar biografie van Helene Kröller-Müller als titel mee: 'De eeuwigheid verzameld'. Een mooie en juiste benaming van Helenes activiteiten en die van alle andere verzamelaars die hun prachtige collecties blijvend aan het grote publiek hebben nagelaten!

**Jan Geerts**

## Saksisch porselein

**Ook in het bezit van Jan Heesters waren enkele porseleinen vazen met bloemversieringen. Ze vallen op omdat de keuze van Jan Heesters meestal uitging naar andersoortige objecten.**



*De vaas van Jan Heesters*

## Kraakporselein

Porselein was eens bijzonder en kostbaar in onze streken. Het werd wel het witte goud genoemd. Het is pas sinds begin 17e eeuw hier bekend.

In 1603 weet Jacob van Heemskerck een Portugese kraak (schip), zwaar beladen met o.a. Chinees porselein, buit te maken. Het kraakporselein (genoemd naar het schip) brengt een kapitaal op bij veiling en de VOC besluit naar China te gaan voor meer porselein. Grof en ongesigneerd porselein wordt, vanaf dan, speciaal gemaakt voor de Europese markt. Dit kraakporselein wordt dikwijls als ballast onderin de VOC-schepen geladen. In ons land zet men het vaak als siervoorwerp op kasten, richels en schoorsteenmantels.

## Meissen

De Chinese uitvinding van porselein blijkt ook smaak- en reukloos en wordt een zeer gewild artikel. Toch zou het nog een eeuw duren voor men in Europa zelf porselein kon maken.

Dat gebeurde in Dresden. De alchemist Johann Friedrich Böttger ontvluchtte in 1710 Pruisen en vroeg asiel bij de Saksische keurvorst August de Sterke in Dresden. Böttger beweerde dat hij goud kon maken: hij had niet het recept voor goud ontdekt, maar wel dat voor porselein. Op 24 april van dat jaar werd officieel de eerste porseleinfabriek opgericht met behulp van twee Amsterdamse tegelbakkers. Keurvorst August deelt dit de wereld mee in vier talen: Duits, Frans Italiaans en in het Nederlands.

Dit was het begin van de eerste en beroemdste porseleinfabriek in Europa in Meissen, vlak bij Dresden. De stad werd het centrum van deze artistieke beweging in Europa, zeer gestimuleerd door de keurvorst.

## August de Sterke

Porselein was een obsessie voor August de Sterke. Hij bouwde een paleis in Japanse Stijl om zijn meer dan twintigduizend objecten, Chinees en Meissen porselein in onder te brengen.



*Japans Paleis Dresden (verwoest in 1945, later herbouwd)*

Eens zou hij zelfs driehonderd van zijn beste soldaten geruild hebben voor twee bijzondere porseleinen vazen. Eenmaal gekroond tot koning August II van Polen was hij een druk man maar bleef een liefhebber. Hij hield veel van muziek en bouwkunst en kocht ook schilderijen, zoals bijzondere werken van de Nederlandse schilders Gerard Dou en Gabriel Metsu. En hij hield ook nog heel veel van vrouwen: hij zou meer dan 354 kinderen hebben verwekt...



*Orkest van porselein*

Veel mensen raken verrukt van porselein als interieurdecoratie. Beeldjes van herders, nimfen en figuren uit de commedia dell'arte verfraaien de huizen, vooral pronkschalen met lieve herderinnetjes in landelijke tafereeltjes, serviesgoed en vazen met overdadige versieringen: alles vooral met veel kleine bloemetjes. Het sierporselein komt veelvuldig voor op oude schilderijen. In Nederland werd het porselein vaak van generatie op generatie doorgegeven.

## Verzamelaars

Tijdens het Rococo in de 18de eeuw groeide de vraag naar porselein door het stijgend aantal porseleinverzamelaars. Er was sprake van een grote productie van Meissenporselein maar het is ook nu nog steeds zeer in trek bij kenners en verzamelaars. Enkele jaren geleden werden bij veilinghuis Sotheby twee porseleinen papegaaien verkocht voor 400.000 Euro.

Maar niet iedereen vond de objecten uit Meissen mooi. De achttiende-eeuwse kunsthistoricus Johann Winckelmann oordeelde vol walging over Meissenporselein dat hij kinderachtig vond met idiote poppen. Hoe dan ook, welbeschouwd zijn ze met veel vakmanschap gemaakt en fijn beschilderd.



## De uitvinding rukt op

Porselein wordt al snel veel gebruikt, soms voor enorme serviezen (Rijksmuseum 2200-delig Zwanenservies) maar ook voor het vervaardigen van porseleinen klokjes, knopjes, poppenkopjes. Er worden steeds nieuwe markten aangeboord. Zelfs de pijp moet eraan geloven.

## Van meerschium naar porselein

Al vanaf 1617 werden er in Gouda lange pijpen vervaardigd, zoals vaak te zien op schilderijen uit de zeventiende eeuw. Deze pijpen werden gemaakt van meerschium, een bijzonder mineraal dat gevonden werd in Turkije. Geologen gaven het de naam sepioliet, deze naam werd vaak verward met sepia maar dat is het rugschild van de inktvis. Meerschium is licht van gewicht, volledig doordrenkt met water is het te snijden. In droge staat kan het bewerkt worden als een zachte houtsoort. Warmte verhardt het materiaal en daardoor is het heel geschikt voor pijpmateriaal. Meerschium heeft nauwelijks een andere toepassing gekend dan voor de productie van pijpen. Er kwam zelfs een speciale pijpenmarkt in Gouda die op de Nieuwe Haven werd gehouden. Duizenden vonden werk in de pijpindustrie en er werd veel geëxporteerd. Over de hele wereld worden resten van de Goudse pijpen gevonden. Grote concurrentie betekende aan het eind van de 18e eeuw de doodsteek voor deze industrie.



Gerard Dou 1650



## Stummel

Toen de tabak goedkoper werd, breidden de pijpenmakers hun productie uit met meer modieuze modellen. De pijp helemaal vervaardigen uit porselein was onmogelijk, porselein absorbeert geen vocht zodat de pijp te heet rookt. Maar er werd iets op gevonden. In 1780 ontwikkelt men de Stummel, een ovaalvormige pijpenkop met een knopiel en korte steel. Deze pijpen worden in een vochtsluis van buffelhoorn of porselein geplaatst en daarna gemonteerd aan een veelal lange opgaande steel. Hierbij ontwikkelt de porseleinschilderkunst zich tot grote hoogte met minutieuze schilderijen. De pijpen werden heel populair.

Stummel

## Soorten porselein

De kwaliteit van porselein is in de loop der tijd verbeterd. Porselein wordt nu vooral gebruikt als materiaal voor het vervaardigen van isolatoren, voor bruggen en kronen in tandtechnische laboratoria en voor sanitaire meubels.



## Eierschaal porselein

Teer is het eierschaalporselein, dat zo heet omdat het zo dun is. Soms wordt het beschilderd met voorstellingen die alleen tegen het licht te zien zijn. Het is heel breekbaar en moeilijk te verwerken. Op de wereldtentoonstelling van Parijs in 1900 baarde de firma Rozenburg uit den Haag veel opzien toen ook zij dit recept (voorheen alleen in China) bleken te hebben gevonden. Aan de elegante vazen werkten vijf schilders een hele week!

## Ivoorporselein

Ivoorporselein of beenderporselein is het sterkste porselein, het wordt gemaakt van ongeveer 50% porseleinaarde en voor 50% van de as van runderbeenderen en heeft ook de kleur van geelachtig wit ivoor. China is hiervan de grootste producent.

## Ushering in Banality

In 1989 koopt Wim Beeren voor 250.000 gulden 'Ushering in Banality' van Jeff Koons. Twee barokgeltjes (geïnspireerd op de Hummeltjes) duwen, samen met de kunstenaar zelf, een 'banaal' varken met een strik om, het Stedelijk Museum in. Het idee van het beeld is gebaseerd op de eens zo gewilde porseleinen beelden. Al snel protesteert kunstminnend Nederland over de aankoop. In de media noemt men 'de big van Beeren' oerlelijk en superkitsch uit oma's porseleinkast.

De kritiek was vooral gebaseerd op de mening dat musea kunsttempels zijn. Men vond het ongehoord dat dit beeld voor zoveel gemeenschapsgeld werd aangeschaft omdat het volgens de heersende opinie tot de lagere kunst zou behoren. Kunstmusea zouden 'hogere' kunst moeten aanschaffen: daar zouden volgens de critici kunstwerken uit de 'elitecultuur' getoond moeten worden.



*Rozenburg vaas 1903*



*Jeff Koons 'Ushering in Banality'*



*Hummeltjes*

## Jeff Koons

De bekende Jeff Koons (1955 VS) is een conceptkunstenaar van het postmodernisme. Hij wil de aandacht vestigen op de eenvormige smaak van mensen of misschien op de kitsch. Hij toont hiermee de eendimensionale beeldcultuur van reclame en televisie; de smaak van de massa... Maar voor critici blijft het de vraag of het zin heeft dit in musea te laten zien.



*Uitvergroete ballonnenkunst, Jeff Koons*

## Jan Heesters

We weten niet of Jan Heesters, die veel kunst verzamelde, de vazen als kunst beschouwde. Misschien sprak het Saksisch porselein zijn moeder, zijn zus Marie of zijn vrouw Maria aan? Hoe dan ook, de vaas en kleine vaasjes hebben jarenlang de kamer-en suite opgesierd. De grote vaas is beschadigd maar is enkele jaren geleden toch nog vrij hoog getaxeerd. Maar net als de kunsthistoricus Winkelmann en bij de aankoop van het Stedelijk Museum in Amsterdam van het werk van Jeff Koons, zal de een er niets in zien en een ander zal het waarderen als kunst.

## Anne-Marie Cornelissen

Ook dit jaar kunnen we rekenen op een gulle sponsorbijdrage van Van Kruijsdijk notarissen. Daarvoor onze hartelijke dank.



**Museum Jan Heestershuis**  
**Pompstraat 17, 5481 BL Schijndel**  
**Tel: 073-54 92276**

Check voor uw bezoek website [www.museumjanheestershuis.nl](http://www.museumjanheestershuis.nl) voor de meest recente informatie over openingstijden en corona-maatregelen.

De expositie Brabant met Verve is verlengd tot en met 22 augustus.

Op de website van het museum een mini-documentaire over het museum met Anne-Marie Cornelissen en een online tour over de expositie Brabant met Verve, waarbij Jan Geerts een toelichting geeft op zijn collectie.

### Tot en met 22 augustus in het museum :

**De expositie 'Brabant met Verve - De collectie Geerts'** met werken van de gerenommeerde Brabantse kunstenaars Antoon Kruijsen, Kees Bol, Kees Bastiaans, Sjef van Schaijk, Henriëtte Pessers, Jan Kruijsen, Reinier Pijnenburg, Peter van den Borne, Otto van Rees, Piet van Wijngaardt, Jan Heesters en Dorus van Oorschot.

Al deze werken zijn afkomstig uit de privé-verzameling van Jan Geerts. Al vele malen is voor exposities uit deze collectie geput en nu staat de verzameling zelf centraal. Vanzelfsprekend met het doel de bezoeker te laten delen in het plezier dat Jan aan zijn verzameling beleeft. Maar ook het verhaal achter de verzameling komt aan bod: Wat was de aanleiding om te gaan verzamelen? Waarom juist déze schilders en díe werken? Wat verbindt hen? Zegt deze verzameling iets over de verzamelaar? Dat zijn enkele van de vragen waar deze tentoonstelling een antwoord op probeert te geven.

Een antwoord op deze vragen is ook te vinden in de **catalogus** die speciaal ter gelegenheid van de tentoonstelling geschreven werd door Jan Geerts. De catalogus is te verkrijgen in het Museum.